

EKLÅNGEN FÖRR OCH NU

Information från projektgruppen Nr. 5/6 September 2011

Mary Wikström 2011

En av Eklångens verkliga profiler är Mary Wikström.

Under sextiotalet och fram till 1970 ledde hon den frivilliga förskoleverksamheten i Ärla Kommun.

Det var innan den kommunala dagis- och fritidsskolan kommit igång.

Men Mary var också under många år ledare för ett otal studiecirklar för vuxna i ämnena engelsk konversation, konsthistoria, målning, grafik, skulptur, collage och keramik.

Att Mary ledde cirklar i engelska är inte så konstigt eftersom hennes modersmål är engelska. Hon är född Pennebaker i Dallas Texas 1929. Då hon var två år flyttade familjen till New Orleans och som 18-åring flyttade Mary till Massachusetts för

att studera konsthistoria på Harvard vilket förklarar att hon så småningom kom att leda konstcirklar i Hamra, Ärla och Eklången.

I Massachusetts träffade hon svensken Carl Wikström och de gifte sig 1951. De flyttade till Kalifornien där Carl arbetade på "Masonites" nya anläggning i Ukiah. Han var ingenjör och hemma i Sverige tillverkade fadern masonite på licens för den svenska marknaden.

Efter giftermålet och ett år i Ukiah flyttade Mary och Carl till Sverige.

– Jag såg att Carl trivdes i Sverige, så vi flyttade hit. Första tiden bodde vi i Stockholm.

Hösten 1953 flyttade paret till Hällberga då förste sonen var tio månader gammal.

Carl hade upptäckt en lokal i Eklången där han kunde utveckla sin idé om tillverkning av produkter av masonite till hem och butiksinredning. Han

startade "AB Boardförädling" som målade och sålde "läderboard" och perforerad "Pegboard" med krokar och verktygshållare.

Lokalen var den gamla nedlagda vassmattefabriken som krävde en hel del arbete för att kunna fungera. Första tiden pendlade Carl med tåget fram och tillbaka mellan arbetsplatsen och Hällberga. Tågen gick ofta på den tiden och stannade i Eklången.

I Hällberga kom Mary i kontakt med Röda Korsets verksamhet som på grund av det kalla kriget var mycket aktiv. Praktiskt taget alla kvinnor var med i någon frivilligorganisation.

Mary valdes till ordförande i Röda Korskreten, men föreningen blev tvungen att söka tillstånd från staten eftersom hon var "utlänning".

Föreningen ordnade kurser i sjukvård och utfärdade certifikat efter genomgången kurs.

Då yngste sonen flyttat till Stockholm tog han med sig sina intyg från Röda korset till Gärdets sjukhem och sökte jobb där. Han fick jobbet.

Mary minns också att hon, tillsammans med sina Röda Korskamrater, tog sig an de äldsta i kommunen, de som bodde ensligt eller som var ensamma.

Meningen var att försöka få dem att söka till Ärlagården där de kunde få den vård och behandling som de behövde. Men många var rädda för vården och de kopplade samman äldrevården med den gamla fattigvården.

– Ernst Eriksson och dottern Margareta Boberg, Stålråd, var aktiva i det här sammanhanget, minns Mary. Ernst var kassör i kretsen under många år.

Under Marys tid var Margit Brunnsäter-Redin och Maud Nyrreröd, Örsta sekreterare.

Carl engagerade sig i hemvärnet och var aktiv i Högerpartiet. Mary och Carl kom alltså snabbt in i samhället och knöt många kontakter.

Men Mary gillade inte prästen i Stenkvista.

– Han var en av de första som kom på besök hos oss i Hällberga och jag trodde han kom för att välkomna oss. Men det visade sig att han bara vill få in mig i som medlem i Svenska kyrkan för att förenkla sitt pappersarbete. Jag tillhörde Anglikanska kyrkan som liknar svenska kyrkan så jag ansåg inte att jag behövde byta.

Carl, som var mycket musikalisk, spelade flöjt i Eskilstuna Synfoniorkester och sjöng i Stenkvista kyrkokör. Så lärde han känna läraren Ingeborg

Mary Wikström tillsammans med barn på 60-70 talen. Känner du igen någon av barnen? Hör av dig till oss.

Korsbäck som bad Mary ta hand om en cirkel i engelsk konversation. Man höll då på att bygga

Då ungerkrigen bröt ut 1956 aktiverades många människor till hjälp för det ungerska folket.

Margit Redin, som var lärare i Koppartorps skola 1956–1961, och många andra i Eklången gav en lyckad soaré i skolan.

Röda Korset organiserade en klädinsamling i vilken nästan hela Eklången engagerade sig. Insamlingsverksamheten i Ärla-Stenkvista var permanent och flyttade senare till ladan där Marcus och Ulrika Gindemo i dag bor.

– Vi packade ytterplagg och min syster som var på besök från USA undrade vad ”jitterplug” var för något.

Då yngste sonen var nyfödd flyttade familjen till Eklången, det var 1959.

1963 var Mary med om att starta den första föräldraföreningen i Ärla och 1965 gick hon, tillsammans med 17 andra mammor från eskilstunaområdet, en ”Föräldraskola” genom Gripsholms folkhögskola. Ämnen var psykologi 5 timmar, biologi med hälsolära 2,5 timmar och pedagogik 12,5 timmar.

Hon engagerade sig i ”Hem och Skola” i Ärla och blev under flera år medlem i styrelsen.

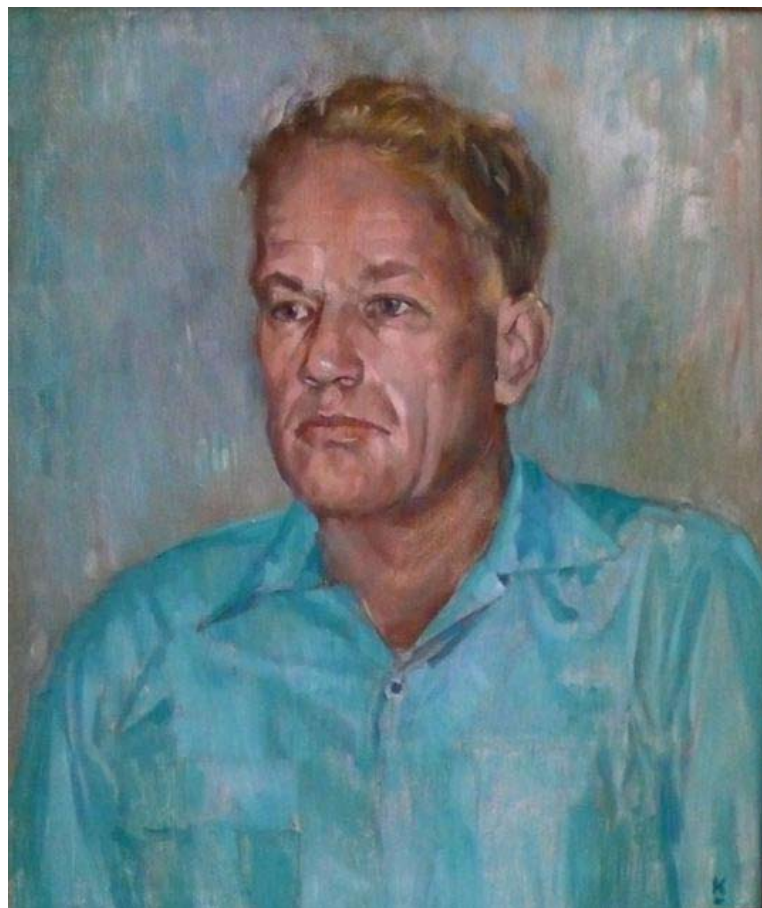
– I USA deltog jag under hela min skoltid i fritidsaktiviteter. Då fanns det inga motsvarigheter i Sverige. Så när mina barn hade börjat i skolan pratade jag med de övriga mammorna om att starta fritidsverksamhet i Ärla.

Mary hade också hand om barnverksamhet för de barn som ännu inte börjat skolan, en förskola.

I alla barnverksamheter turades föräldrarna om att delta. De flesta mammor var hemmafruar som på så sätt fick omväxling i sin vardag.

När Mary skulle starta förskoleverksamheten var kommunens tjänstemän litet tveksamma till henne eftersom hon saknade formell svensk utbildning. Tre medarbetare fick intyga att hon var kapabel att leda verksamheten vilket hon gjorde med bravur mellan 1963 och 1970 då kommunen övertog ansvaret för verksamheten.

Mary minns hur hon hämtade ungar med sin bil, en ”hundkoja” innan Ärla kommun bidrog med taxi.

Porträtt av Carl Wikström, målat av Georg Källkvist.

Barnverksamheten bedrevs först hemma hos Mary i Eklången men så småningom startade verksamheten även i fritidslokaler i Ärla och Hällberga.

Verksamheten skulle ”underlätta anpassningen till skolan och samhället. Inom gruppen ska barnen lära sig Hänsyn, Tolerans och Samarbete men samtidigt få uppmuntran till självkunnande och tekniska färdigheter” som det hette i uppropet.

Barnen jobbade med olika teman t.ex. ”Bon för människor och djur” och började med att i grupp, ledda av föräldrar, prata om olika sorters bon i natur och samhälle.

Därefter delades barnen upp i grupper om 5–7 barn som kring tre olika bord fick gestalta ”bon” i olika material, teckningar, målningar, lera, kartong m.m.

Andra teman var t.ex. ”Läkare och sjukhus”, ”Peter och Vargen”, ”Transportmedel”, ”Flaggor”, ”Kartor”. Våravslutningen varje år firades med en gemensam resa i buss till Parken Zoo.

Från Eklången deltog 1963 bl.a. Eugen Wikström (Marys son), Anders Friberg, Reidar Ehrlin, Lena Andersson, Leif Pettersson, Iréne Karlsson, Els-Marie Larsson, Mikael Brunsäter, Stefan Andersson och Barbro Carlsson. Mammor hjälpte till och

under andra året i Eklången kom några mammor med barn från Ärla.

Sjundeklassarna Anne-Marie Runström och en kompis till henne hjälpte också till på eftermiddagarna under andra året.

I fritidsverksamheten ordnades olika aktiviteter – Schack, frimärkssamlade, dramatik, folkdans och bridge. Dessutom bedrevs Ungdomens Röda Korsverksamhet under kårens och kretsens ledning. En redan aktiv idrottsförening utökade verksamheten för yngre orienterare.

I USA hade Mary studerat konst i sin ungdom. Nu tog hon, efter tjugo års uppehåll, åter upp konstintraset och började studera för konstnären Georg Källkvist som var kursledare i måleri vid ABF, Eskilstuna. Mary var då 40 år och hon studerade under Källkvist i 15 år.

Carl trappade ner sitt engagemang i fabriken, eftersom han i bland drabbades av depressioner och sålde så småningom till Ulf Ekström. Läkarna ordinerade Carl ljus och värme varför Mary och Carl började tillbringa vintrarna i Florida.

– Min bror, som är advokat och som bor där köpte en lägenhet för vår räkning. Vi betalade honom för omkostnaderna.

– Förra året stängde han sin praktik. Han är 94 år.

Det verkar finnas bra gener i familjen?

– Ja, min mamma blev 100 år.

Mary började, under 70-talet att hålla kurser i konsthistoria i Hamra skola, först i allmän konsthistoria och sedan i amerikansk konsthistoria. Cirkelverksamheten i Eklången började i samband med att Byalaget startade 1982.

Då var det kurser i måleri, skulptur, collage och keramik.

Mary skulpterade en altartavla i trä som hon donerade till församlingshemmet i Ärla 1983.

Efter att Mary startat konstcirkelarna i Eklången startade Carl en musikcirkel. Inte sällan hade makarna cirkel samtidigt i hemmet. I målar-cirkeln kunde målar-cirkeln höra musiken från rummet intill. Carl hade skaffat en stor musikanläggning som stod i vardagsrummet. Mary minns deltagarna Mats Önneshj, Nils Åke Persson, Björn Hallberg, Hans Pyk, Lennart Grevesmühl, Arne Kårefelt, Bert Klasson och Ole Mindedal.

Deras fruar var med i konstcirkel med andra från Eklången, Ärla och Hällberga.

Mary och Carl avstod från cirkelledararvodet och lät pengarna i stället gå till litteratur till cirkeln.

Mary berättar det inte själv, men jag har tagit fram ett tidningsklipp från 1999 som berättar att Mary donerat ett antal målningar till Eskilstuna konstmuseum. Det handlade om sammanlagt 23 tavlor som skulle kunna inbringa 120000 kronor. Mary ville att intäkterna av försäljningen av konstverken skulle utgöra en grundplåt till ett nytt museum. Det gamla museet hade en hel del nackdelar.

Inte förrän 2006 öppnades det nya museet i Munkells gamla kugghjulsverkstad.

Mary har deltagit i flera samlingsutställningar i Eskilstunatrakten. Bland annat collage med papper som grund. Har använt alla slag av papper, ofta starkt färgat, och sedan monterat om de små bitar hon iordningställt.

Carls familj ägde Nordmalings Ångsågs AB, som sedermera blev Masonite AB, där produktionen av den världsberömda träfiberbaserade boarden ägde rum. Företaget låg i Rundvik, Västerbotten och hade 85 anställda.

I samband med att fabriken såldes och lades ner under 1970-talet instiftade Carl en fond vars avkastning ska stödja sådana projekt som skapar sysselsättning i bygden. En del av avkastningen användes under flera år till Barockfestivalen i Nordmaling, som genomfördes i samarbete med Musikaliska Akademien och Sveriges Radio.

Carl har dessutom donerat till inköp av en orgel i Ärla kyrka.

Intervju: Mario Matteoni ■

Förklaringar

1952 bildade Ärla kommun storkommun med Stenkvista

1971 sammanslogs storkommunen med Eskilstuna kommun.

Carl Wikström var född 16/4 1923 i Oscars församling i Stockholm och avled 20/7 2004

Georg Källkvist var född i Boston, USA, men kom tre år gammal till Sverige. 1960 bosatte han sig i Torshälla. 1970-1990 var han kursledare i måleri vid ABF, Eskilstuna.

Karl-Alfreds memoarer

Till utställningen "Eklången förr och nu" i augusti 2010 kom en äldre herre på besök. Han heter Carl-Erik Carlsson och bodde i Eklången som barn. Carl-Erik är idag 92 år och minns mycket från sin barndom. Numera bor han i Strängnäs.

Naturligtvis gjorde vi en intervju med honom. Det visade sig att hans far, Karl-Alfred Karlsson, hade skrivit ner sina minnen. Dessa anteckningar fick vi låna och har skrivit av så att texten, 26 A-4 sidor maskinskrivet, nu finns i vårt arkiv.

Karl-Alfred var född 1886 och gifte sig 1910. Paret arbetade en tid som statare på Eklångens gård och bodde bl.a. i Skogsborg, Frideborg, Åstugan och Alberga. Karl-Alfreds berättelse handlar mycket om slitet i skogen och kampen för överlevnad. Han berättar om sin skoltid, sin tid som värnpliktig och om sin dotters tragiska bortgång. Dottern Elin blev 1914 överkörd av tåget vid korsningen vid Alberga. Detta tog modern så hårt att hon tio år senare förlorade förståndet och dog på Nyköpings lasarett 1924.

Vi kommer så småningom att publicera memoarerna men den som redan nu vill läsa hela dokumentet kan skicka ett e-brev till oss så sänder vi det via e-post.

Tyvärr kan vi inte göra utskrifter på papper och skicka.

Sänd ett e-brev till ordochbild.mario@telia.com eller till eklangan@live.se

Logdansande "logare" i Ärla

Logen Ärild i Barva höll vid sitt kvartalsmöte häromkvällen till utombys, hos nämndeman Ernst Eriksson i Stålråd i Ärla. Näja, direkt utombys är det förstås inte för en hel del av logens

medlemmar, som är ärlabor. Efter sedvanliga förhandlingar och val av festkommitté för den närmaste tidens fester i Barvagården följde kaffeservering och till sist en stunds svängom på logen.

I en paus i dansandet hittade vi ovan avbildade kvartett, fr. v. Sune Karlsson, Maj-Lis Alteling, Margareta Ericsson och Olle Boberg. 8/7 1958 S.H.T.

Ett klipp ur Strängnäs Tidning 1958. Fr.v. Sune Karlsson, Maj-Lis Alteling, Margareta Eriksson och Olle Boberg. Har du minnen från logdanserna i Eklången? Minns du något av dem som finns på fotot?

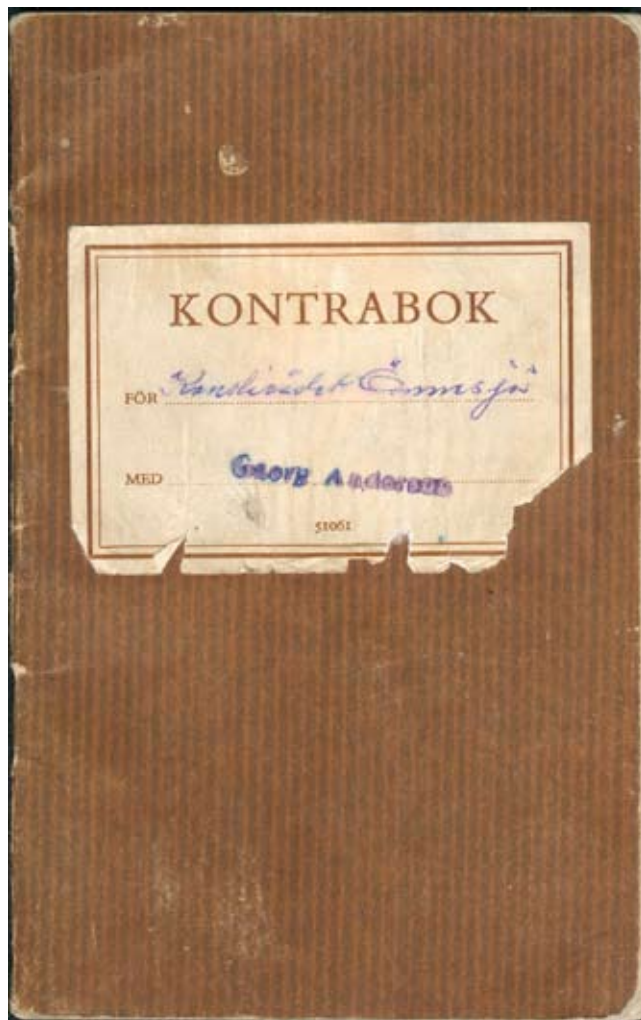
En kontrabok berättar

I min ägo har jag ett anteckningshäfte med måtten 10 x 16 cm, inhäftat i brunrandiga pärmar och försett med etiketten "KONTRABOK för Kanslirådet Önnesjö med Georg Anderson". Denna bok berättar en mer än femtio år gammal historia.

Försommaren 1958 köpte mina föräldrar torpet Skogshyddan av familjen Norrlin, som hade haft stället som fritidsbostad sedan början av 1940-talet. Tanken var att vår familj skulle ha Skogshyddan som sommarställe, inom lagom avstånd från Stockholm där vi bodde då. Huset saknade el men hade telefon. Ett enkelt köksavlopp fanns och vatten togs ur pumpen eller regnvattentunnan. Dricksvatten hämtade vi i en källa i skogen tio minuters väg österut eller – på Sylve Hallbergs rekommendation – vid Dalsäng. Längre fram hämtades vatten i "skvalen" i backen ovanför kurvan vid Lillgölet. Dricksvattnet var bra i alla tre källorna, men vattnet i källan vid Dalsäng hade en alldeles särskild kristallklar kvalitet tyckte vi.

För matlagning fungerade ett gasolkök med två lågor. Det fanns en vedspis men min mor blev aldrig riktig vän med den. Det var dåligt drag i den och oftast rök den in. Doktor Norrlin berättade vid något tillfälle att den hade blivit felaktigt inmurad. För matförvaring fanns ett bra skafferi i nordöstra hörnet av huset, men lyckan blev fullständig när vi köpte ett fotogendrivet kylskåp av märket Electrolux. Hur en fotogenlåga kunde alstra så perfekt kyla, inklusive iskuber till sommarsaften, tillhör ännu ett av mitt livs mysterier.

I juni 1958 flyttade mor och vi tre barn ut till sommatorpet. Far jobbade enligt tidens mönster större delen av sommaren, kom ut till landet på lördag eftermiddag och reste tillbaka söndag kväll eller tidigt måndag morgon. Fars semester tillbringade vi mestadels hos farfar i Småland och när skolan började i slutet av augusti lämnade vi Skogshyddan. Tidig höst brukade vi vara på torpet under lördag till söndag kväll. Det var med andra ord en begränsad tid av året som vi tillbringade i Eklången, även om vi älskade att vara där. När novembermörkret och kylan smög sig på stängde

vi huset och skruvade för fönsterluckorna för att återvända först till påsk nästa år.

Kontraboken

I Eklången fanns 1958 två lanthandlar. Hur vi kom att handla hos Georg Anderson i Alberga vet jag inte, möjligen berodde det på att den låg närmast. Något år in på 1960-talet handlade vi mest hos Agda i Björkgården bortanför sågen, men vi använde oss av konkurrensen och fortsatte delvis att handla i Alberga.

Ett vanligt sätt att handla var "på bok", vilket innebar att inhandlade varor antecknades i en kontrabok och att allt betalades samlat i efterhand, oftast månadsvis. Alltså en form av kredit som var praktisk eftersom den gav överblick och innebar att man slapp hantera kontanter vid varje köptillfälle. Det gällde dock att undvika frestelser och en alltför impulsiv köplädje. Mycket i lanthandeln frestade, allra mest godisdysken, men också

spännande verktyg, leksaker och fiskedon. När portmonnän inte behövde tas fram var det lätt att känna att allt var gratis.

Varje sida i kontraboken är indelad i åtta spalter. Längst till vänster antecknades årtal, månad och dag. I spalt tre antecknades varuslag och mängd, volym, vikt eller antal. Spalterna sex och sju var reserverade för varornas pris i kronor och ören.

Den extra höga summan juni-juli 1959 förklaras med att familjen gästades av en av mors väninnor med tre söner under några veckor; hushållet var med andra ord dubbelt så stort under den perioden. Kontrabokens noteringar upphör efter sommaren 1960. Troligen övergick familjen till kontantinköp i fortsättningen.

Tript	8713	Tript	7538
26. jun / Bekelsängd	1 -	27. jun / kull. Kyllis	1 50
6 kg. Sate	1 15	2 ask. Kyllis	50
1/2 kg. Kaffe	6 35	28 1/2 kg. Smör	2 25
1 l. Sate	3 15	2 Rikshälsan	80
6 kg. Sjösimon	1 35	1 Lingon	1 13
1/2 kg. Smör	2 70	1 Bekelsängd	1 -
1/2. Silda	1 75	Fläskaria	9 55
1/2. SSS	2 05	Smör	10 80
Öst	3 60	2 Sallad	1 -
1/2 kg. Sateband	2 40	1/2 kg. Äpplen	1 30
1 b. Rökstuga	1 10	1 Kaviar	85
2 Dricka	75	1 b. Kåran	1 75
1 kull. Sjösimon	85	Plumman	2 10
1 b. Konar	75	Laxmajonäs	85
2 Bakelser	1 -	10 Winkbröd	2 50
Fäskost	3 90	1 kl. D	42
Gurka	4 05	2 Bakelser	82
Tript.	7538	Tript.	11450

Kontrabokens summor är i runda tal följande:

1958	23 juni-1 juli	114:-	1-30 juli	262:-
1959	22 juni-25 juli	431:-	17-29 augusti	168:-
1960	20 juni-20 juli	373:-		

Varje sida summerades noga och summan transporterades till nästa sida. Sista sidan visade periodens totala summa, den som skulle betalas ur portmonnän. Efter betalningen stämplades "Kvitteras den .../...19..., Georg Anderson". Så började en ny kreditmånad på nästa sida.

Vad köpte vi?

Inte helt oväntat är det vardaglig sommarmat som dominerar inköpen. En motsvarande genomgång för vintertid skulle troligen präglas av "tyngre" varor och även sluta i högre kostnader. Sommaren var en tid då det inte var så viktigt med mathållningen,

måltiderna var mer improviserade och oregelbundna och benägenheten att "unna sig" något udda rätt så stor. Ibland bjöd mor på något hon kallade "skojmiddag". Den kunde bestå av kräm och mjölk eller något liknande och uppskattades ljudligt av oss barn. Maten var ju i vanliga fall något nödvändigt och, om inte ont, så ganska ointressant.

MATBRÖD OCH KAFFEBRÖD omfattar omkring 15 procent av inköpssummorna. Hit hörde den klassiska sirapslimpan, många rågsiktskakor, småfranska någon enstaka gång samt långfranska, formbröd och kavring. Knäckebröd och upplandskubb. På sötebrödssidan finner vi framför allt vetelängder, någon gång bullar, en kanelkrans, wienerbröd och vid ett tydligen särskilt festligt tillfälle bakelser, mazariner, katalaner och drömtårta. Hit får också räknas wafers, kex, rån och pepparkakor samt skorpor. Som synes knusslade handlar Anderson inte med kaffibrödet och några kampanjer från Brödinstitutet om fullkornsbröd hade ännu inte syns till.

KÖTT OCH FISK är som sig bör den största posten, omkring 25 procent, av inköpen. Här återkommer lättlagad sommarmat som isterband, falukorv och wienerkorv vid ett flertal tillfällen. Fläskkararé, bogfläsk, fläskkorv, märgpipa reserverades troligen för regniga och kyligare dagar. Påfallande ofta noteras köttfärs, basvara i den älskade "Spaghetti bolognese", som vi gärna åt när som helst på året och dygnet. Kanske förädlades köttfärsen också till "parisare", den tidens hamburgare, som vi kunde äta till gränsen för det rimliga. Till köttdieten hörde också pålägg av rökt kött, hästkött eller hamburgerkött som det står i kontraboken, samt prickig korv. Man kan notera att det inte köptes många halvfabrikat eller färdiglagade maträtter.

FISK åt vi mindre av, ganska naturligt i inlandet långt från havet och större fiskevatten. Men kon-

traboken noterar sill, fiskbullar, djupfryst torsk, räkor i burk, böcklingpastej, kaviar och laxmjonäs. Familjer med tillgång till fiskevatten hade säkert en annan diet, och i saluhallen i Eskilstuna kunde man köpa färsk fisk. Handlar Andersons sortiment var typiskt för en handelsbod på landet. Vi barn saknade inte fiskdieten, som först senare i livet blev mer uppskattad.

MEJERIVAROR OCH MATFETT upptog, typiskt för en barnfamilj, omkring 20 procent av inköpen. I särklass störst post är mjölk, följt av filmjolk och gräddfil. Matfett var smör, en liten del, och margarin, där Tre ess var lyx och Milda det ordinära.

Bilder från "Sveriges privata företag".

**Birger Anderssons
Speceri- och
Diversehandel.**
Björkgården.
Postadr.: Eklången.
Tel. Eklången 14.

Fastigheten uppfördes 1924 av G. W. Lillie och inrymmer förutom affärslokal kontor och lagerrum samt i övre våningen bostadslägenhet. Den har ett taxeringsvärde av 17.600:— och är brandförsäkrad för 21.100:—. L. bedrev affärsrörelse i densamma till 1929, då han försålde fastigheten till nuvarande ägaren Birger Andersson, vilken övertog affären, som han sköter med tillhjälp av sin hustru.

Karl Birger Andersson är född 1895, son till f. d. lantbrukaren Oskar Andersson i Kjula socken o. h. h. Kristina Matilda Törn samt gift sedan 1929 med Agda Helena Johansson. A. är medlem av Köpmannaföreningen.

**Firma
Alton Palmquist.
Speceri- &
Diversehandel.**
Alberga.
Postadr.: Eklången.
Tel. Affären 26.
Bostaden 15.

Fastigheten uppfördes 1896 av handlande Landegren från Eskilstuna, vilken förutom diversehandel även drev mejerirörelse. Byggnaden är uppförd i tre våningar och inrymmer numera affär, kontor, lagerrum, telefonväxel samt bostadslägenheter. Landegren efterträddes av handlande Karlsson, som i sin tur överlät firman till fröken Andersson, vilken drev densamma i cirka tio års tid. Därefter följde handlandena Lillie och C. Ahlström, varefter nuvarande innehavaren tillträdde rörelsen 1930 och då företog en omfattande renovering av fastigheten, vilken numera har ett taxeringsvärde av 18.800 kr. och är brandförsäkrad för 25.000 kr. Förutom innehavaren och hans hustru är ett biträde sysselsatt i firman.

Alton Palmquist, som är medlem av Köpmannaföreningen och Hakonbolaget samt kassör i Badstuföreningen, är född 1894 och son till fabrikör P. J. Palmquist från Småland, vilken avled 1904, o. h. h. Emilie Karlsson. Sedan 1927 är han gift med Amelie Melin från Eskilstuna.

Den enda olja som köptes var Kronolja. Olivoljan hade ännu inte fått någon förespråkare i Eklången. Messmör och majonnäs fanns också i inköpsortimentet.

En märklig omständighet i kontrabokens berättelse är den nästan totala frånvaron av FRUKT OCH GRÖNSAKER i färsk form. Endast 2 procent av inköpen gäller dessa varugrupper. Förklaringen är att grönsakerna till allra största del köptes hos trädgårdsmästare Källberg och att frukten troligen köptes i Malmköping eller Ärla. Den totala konsumtionen av frukt var, som jag minns det, inte så stor på sommaren, även om vi naturligtvis plockade bär i trädgården och i skogen. Av grönsaker köpte vi inlagda rödbetor, ärtor i burk och djupfrys spenat, berättar kontraboken.

DRYCKER, förutom mjölk, gäller främst kaffe, te, saft, läsk och pilsner. Av inköpen är dock så mycket som 7 procent drycker, inklusive dryga kostnader för kaffe (handlar Anderson rekommenderade varmt Hakonbolagets Luxuskaffe i olika kvaliteter) och te. Antalet pilsner är försvinnande litet, eftersom mor och hennes väninnor inte drack öl. Några alkoholhaltiga drycker finns av naturliga skäl inte med i kontraboken – ännu skulle det dröja några år innan mellanölet intog livsmedelshandelns scen. Vår familj var ytterst måttlig, men vid fint besök hämtades likör och konjak fram ur skafferiet. När det gäller vin har jag endast minnen av de enorma mängder tomma Vino Tintoflaskor som fanns i ladan och som härrörde från tidigare hyresgäster (under ett antal år hade familjen Norrlin hyrt ut Skogshyddan). Far måste ha fruktat att nykterhetsnämnden skulle ingripa, eftersom han fördelade återlämnandet av dessa flaskor genom täta resor mellan systembolagen i Eskilstuna, Strängnäs och Malmköping. Jag vill minnas att det rörde sig om ett tvåsiffrigt antal turer.

Påfallande stora poster i kontraboken är CIGARETTER OCH SÖTSAKER som uppgår till 10 respektive 8 procent av inköpskostnaderna. Idag tillhör dessa varugrupper de fördömda, men inte så på somrarna för femtio år sedan. Ett paket Winner, Cavalla eller John Silver gick till ett pris av tre kronor över disken hos handlar Anderson till Skogshyddans varubud flera gånger i veckan, berättar kontraboken. Varubudet var oftast jag själv och jag har inget minne av att jag någonsin reflekterade över konsumtionens storlek. Vuxna rökte och tobak luktade gott.

Familjens konsumtion av sötsaker var inte heller dålig. Här noterar kontraboken, allt oftare under de tre somrarna, karameller, polkagrisar, konfekt, glasspinnar, klubbor, Kalle Ankapastiller, Pigalle, Center, chokladask, chokladkakor och Non Stop. Handlar Anderson var väl uppdaterad på det senaste i godisväg, samtidigt som en hel del klassiker, som engelsk konfekt och polkagrisar, utgjorde det gedigna bassortimentet. Vårt intresse för denna del av butikens totala varusortiment var ständigt på topp.

Slutligen berättar kontraboken om varor som jag sorterat under rubriken Övrigt. Hit hör ett stort blandat sortiment som på den tiden var typiskt för en lanthandel. Boken nämner plastdunk, flitspruta och Maletta (mot ohyra), borste, sytråd, hyllpapper, häftstift, Häxan, rifjärn(!), björntråd, flugsmälla, tidningar och veckotidningar, smörpapper, hushålls- och toalettpapper, tandborste och tandkräm, diskduk, Fix, Via och Myrr. Allt detta tog 13 procent av inköpskostnaderna och jag konstaterar att alla dessa varor numera finns i den moderna tidens lanthandlar ICA och Coop. En del av inköpen berodde på att vi var nyinflyttade på Skogshyddan och andelen Övrigt minskade nog en del med tiden. En stor post under denna rubrik förblev dock inköpen av fotogen, 8 liter varje gång, till lampor och kylskåp samt kamin. En liter fotogen kostade då 36 öre, ungefär hälften av vad en liter bensin kostade. Genom åren blev detta en allt större kostnad fram till dess att Skogshyddan elektrifierades 1973. En liter lysfotogen, om det alls finns, kostar idag en mindre förmögenhet.

I början av 1960-talet tystnade kontraboken, men familjen fortsatte att handla i Alberga, först hos handlar Hansson och sedan hos handlar Johansson. En höstlördag 1968 kom vi med tåget från Stockholm till Eklången. Vi hade inte varit där på en tid och hade som vanligt tänkt oss handla mat och andra förnödenheter inför helgen hos handlar Johansson. I backen ned mot Alberga såg vi att allt inte var som vanligt. Det var något med affären. När vi kom närmare såg vi vad det var. Affären var stängd. Dörr och fönster var tillbommade och inte en människa syntes. Det tog en stund innan vi förstod. Det blev till att sätta sig på cyklarna och snabbast möjligt hinna till Konsum Ärla.

Vidden av detta tog det lång tid att inse. En affär i en by som Eklången är något av ett hjärta. Livgivare och centrum inte bara för flödet av varor utan

också för människorna. Den är mötesplats och träffpunkt, ett nav för det sociala livet och en stark resurs för allt liv i byn. Detta förstod vi inte när vi trolöst började resa långa sträckor till tätorterna för att ägna allt mer av vår tid, inte åt att handla

livsmedel i bokstavlig mening, utan åt att ”shoppa loss” i det enorma varuflödet. Så bidrog vi alla till lanthandelns tillbommade dörrar och fönster.

Eklången den 21 februari 2011

Mats Önneshj

Berätta gärna för oss om dina minnen från butikerna i Eklången

PÄLSUPPFÖDNING I EKLÅNGEN

På trettioalet var uppfödandet av pälsdjur, framför allt räv en näring i kommande. En av de största i trakten var Lyans rävgård i Skogstorp.

Företaget grundades 1938 av Fabrikören Edwin Björkman och låg under sina verksamhetsår på samma plats i Skogstorp. Här fanns silver-, platin- och blårävar, guldplatin och White face. Farmen hade i början av 40-talet 100 avelshonor. Tre personer var anställda.

Även i Eklången startades rävfarmar och en av pionjärerna var Lillie vilken på tomten vid Björkgården kallad (Agdas affär) anlade en mindre farm. Denne Lillie utökade sin verksamhet och flyttade till Flättorp och förvärvade en tomt i en avskild skogsbacke. Farmräv, i synnerhet silverräv är lättstörd varför det var viktigt att de hade lugn och ro, särskilt under den tid de hade ungar.

Det kan nämnas att maten som bestods rävarna bestod av slaktavfall vilket kom i tunnor på järnväg, och fisken kom i lådor, för att vidarebefordras från Eklången till i detta fall Flättorp medelst hästskjuts. Slaktavfallet maldes i en större köttkvarn och blandades med kli, gröpe, vetegroddar och div. mineral- och näringsämnen och vatten i ett stort kar. Nämnas bör i sammanhanget att det var oerhört viktigt att maten var frisk ty farmrävarna hade inte som de vilda möjlighet att medicinera i form av olika vilda örter.

Lillie sålde (vilket år är okänt) verksamheten och flyttade från orten till Torpa och blev åkare. Den nye ägaren hette Paul Hugo som drev verksamheten ett antal år, för att i slutet av 40-talet flytta verksamheten till Mariefred. Hugo drev verksamheten med en anställd. Ny aktör i backen vid Flättorp blev köpman Carl Ekelöv.

Rävfarm hade även bröderna Birger och Åke Söhr, samt vid Långgölet Einar och Ragnar Karlsson. Priserna på rävsinn föll emellertid på 50-talet och lönsamheten gick ner och undan för undan fasades rävfarmarna ut och man övergick till mink istället.

En av de första att föda upp mink var Ture Olsson son till byggmästare Karl Olsson Grinda. Han startade sin verksamhet i back-

en bakom Grinda där Rosenhill nu ligger. Han flyttade senare ned och utökade nedanför Grinda söder om vägen. På den nya platsen uppfördes minkhus i stället för uteburar, samt inhägnades hela området med nätstängsel för att förhindra rymningar. Minkarna gick så småningom samma öde till mötes som rävarna, mindre lönsamhet gjorde att ytterst få satsade på mink. Näringen som sådan hamnade vid våra kuster där tillgången på fisk och framför allt billigare transporter i kombination med stor-drift gjorde att lönsamheten förbättrades.

Text: Roland Arrebäck. Faktauppgifter ur egen erfarenhet av arbete i branschen.

Grinda Pälsdjursgård

År 1938 startade nuv. innehavaren, pälsdjursuppfödare Thure Ohlsson, sin rörelse med 7 st. minkar. Farmen omfattar nu 235 minkar, därav 120 avelsdjur. Anläggningen flyttades till sin nuvarande plats 1946. De tidigare fristående burarna ha utbytts mot inbyggda sådana för hela anläggningen.

Pälsdjursuppfödare Thure Ohlsson är f. 28-4-14 å Fridsjö, Årila, s. t. Karl O. o. h. h. Frida, f. Persson.

Foto ur "Sveriges privata företag" Södermanland

”Åt helvete med din pensionering”

Gottfrid Nykvist i Evaborg var hängiven hemvärnsman. Enligt statuterna skulle hemvärnsmännen lämna in sin uniform sedan de pensionerats. Inlämningsställe fanns i Åsborgen i Ärla.

Nykvist hade dröjt en smula med att återlämna uniformen men när han fyllt 100 år cyklade han till Åsborgen med uniformen. Där blev han mottagen av en betydligt yngre hemvärnare som inte kunde låta bli att, med viss ironi, kommentera att det dröjt en smula med återlämnandet.

– Jasså, farbror har äntligen blivit pensionerad?

– Åt helvete med din pensionering, fräste Nykvist och cyklade tillbaka till Evaborg.

3 x Gustaf Larsson på Eklångens Gård

2009 övertogs Eklångens Gård av Gustaf och Ylva Larsson. Men Gustaf Larsson är inte den förste med det namnet som ägt gården.

För 356 år sedan, år 1655, övertogs nämligen Eklångens Gård av Gustaf Larsson Sparre, född 16 juni 1625, död 14 november 1689.

Han var friherre, diplomat, landshövding, hovrättsråd och riksråd. Sparre var son till kungliga rådet och lantmarskalken Lars Eriksson Sparre och Märta Banér och sonson till kanslern Erik Larsson Sparre, bror till Erik, Svante, Ebba, Carl och Per Sparre. Han gifte sig 1659 med Beata Åkesdotter Natt och Dag (1630-1701).

1655, då Sparre köpte Eklångens Gård var han envoyé i Haag. Åren 1660–1667 var han landshövding i Västmanlands län och riksråd och hovrättsråd i Svea hovrätt från 1666.

Han försvarade högadelns privilegier och protesterade kraftfullt vid 1680 års riksdag mot Karl XI:s reduktion och införandet av Karolinska enväldet.

Reduktionen innebar att kronan återtog mark och fastigheter som tidigare förlänats till adeln. Sparre lät bygga Säfstaholms slott 1666.

Gustaf Larsson Sparre har dock inget med Sparreholm att göra. Sparreholm är uppkallat efter en annan Sparre, nämligen Göran Bengtsson Sparre till Rossvik.

Gustaf Larsson Sparre som dog barnlös är begravd i Riddarholmskyrkan i Stockholm.

1915 var det dags för en ny Gustaf Larsson på Eklångens Gård. Då sålde nämligen Oskar Widén och Sven Jansson gården till Carl Gustaf Larsson som ägde gården till 1924 då han sålde till grosshandlare M. Lundström.

Om C. G. Larsson vet vi ingenting mer än att han hyrde ut rum till den belgisk-svenske filosofen, matematikern och författaren Andries Mac Leod som bodde på Eklångens Gård mellan den 7 juni 1916 till den 3 maj 1917.

Mario Matteoni

Projektgruppen

Roland Arrebäck, 073-715 74 49 · arreback@comhem.se

Gunilla Björklund, 016-742 41 · ordochbild.gunilla@telia.com

Tommy Eklånge, 016-740 68, 0709-90 19 27 · eklanges.el@tele2.se

Björn Hallberg, 016-741 75 · bjorn.hallberg@d.lrf.se

Fred Hallberg, 016-742 73 · fred.hallberg@telia.com

Conny Hellström, 016-740 68 · conny_hellstrom@hotmail.com

Mario Matteoni, 016-742 41 · ordochbild.mario@telia.com

Mats Önneshj, 016-741 16 · mats.onnesjo@eklangen.se

Intresserad?

Du som är född och uppvuxen här i Eklången, eller bott här några år, har naturligtvis mycket att berätta, vart att dokumentera för vårt projekt. Varför inte börja med att skriva ner dina egna minnen?

Säkert har du också en del dokument som kan vara intressanta för projektet – foton, fastighetshandlingar, brev m.m.

Dessa vore också värdefulla att lägga in i vår växande databas om Eklången förr och nu. Vi scannar in dem så du behåller originalen.

Har du tips om personer som vi borde intervjua om hur det var i Eklången förr?

Kontakta någon i projektgruppen!

Mer om "Eklången förr och nu" finns på vår bloggsida på Internet.
Gå in på <http://eklangenfons.blogspot.com>

EKLÅNGEN FÖRR OCH NU • NR 5/6

Redaktör: Mario Matteoni. Layout: Gunilla Björklund

"Eklången förr och nu" är ett projekt inom Eklångens Byalag och stöds av pengar från EU, Leader Inlandet och Jordbruksverket.

